

*Džavad Agadžani Kašteli, Habibollah Sadiqi,
Mahdi Purrezaijan i Alireza Fuladi
Sa perzijskog preveo Sedad Dizdarević*

Principi kritike s fokusom na autora u Rumijevoj Mesneviji¹

UDK 821.222.1.09 Rumi
7.01

Sažetak

Temama iz područja kritike umjetnosti, filozofije umjetnosti i estetike umjetnosti najviše su se bavili zapadni autori. Međutim, u nekim klasičnim iranskim djelima moguće je pronaći tekstove koji se bave umjetničkim djelima, umjetnicima i konzumentima umjetnosti. Jedno od takvih djela je *Mesnevija* Dželaluddina Rumija. U njoj se sporadično susreću stihovi koji se dotiču tema kakve su umjetničko djelo i umjetnost. Cilj ovog rada je analizirati stihove iz *Mesnevijske* koji na neki način tretiraju pitanje kritike umjetnosti. U radu je primijenjena metodologija kvalitativne analize teksta. U prvoj fazi izdvojeni su stihovi koji se odnose na umjetnost i umjetnika, a potom su ti stihovi dekodirani i analizirani. Podaci su prikupljeni bibliotečki te analizirani pomoću leksikona. Predmet ovoga istraživačkog projekta su stihovi iz *Mesnevijske* Dželaluddina Rumija koji su sistematizirani a zatim kritički obrađeni. Rezultati do kojih se došlo u ovom radu pokazuju da je autor, kao onaj koji producira tekst, veoma značajan. Tokom kreiranja umjetničkog djela, autor s tekstom komunicira i na unutarnjoj i na vanjskoj razini. U prvoj fazi primanja inspiracije on priprema svoj um i svoje srce kako bi percipirao umjetničke slike, a u drugoj fazi stvaranja djela mora se upoznati s materijom i sa specifičnim ciljevima umjetnosti. Umjetnik treba da bude kreativan i inventivan, odnosno mora da bude originalan i ne smije druge kopirati.

Ključne riječi: Kritika umjetnosti, intelektualna kritika umjetnosti, umjetnik, *Mesnevija*.

¹ Preuzeto iz naučnog časopisa *‘Erfānījāt dar adabe fārsī*, Hamedān, Danešgāhe Azād, 1399. h. solarne, vol. 11, br. 45, str. 73-89

Uvod

U djelima iranskih mislilaca i intelektualaca susrećemo se s temama koje se bave pitanjem umjetnosti i umjetnika. Većina njih tim se temama ne bavi sistematski i podrobno, već određene ideje u vezi s ovim temama susrećemo raštrkane u različitim djelima. Ipak, ukoliko ih sistematiziramo i klasificiramo, utoliko nam mogu poslužiti kao dobar izvor za istraživanje kritike umjetnosti. Pojmovi koji se odnose na kritiku umjetnosti, filozofiju umjetnosti i estetiku umjetnosti, a koje smo apstrahirali iz klasičnih tekstova, pokazuju da su se iranski mislioci u prošlosti ozbiljno interesirali za umjetnost. Istraživanje razvoja kritike književnosti i kulture u Iranu također pokazuje da su se iranski intelektualci bavili ovim pitanjima veoma dugo. Termini kakvi su *umjetnik/autor*, *umjetničko/književno djelo* i *čitalac* osnovni su termini koje su upotrebljavali iranski i neiranski mislioci, filozofi i kritičari kad su pisali o ovim temama. Kritika koja se zasniva na intelektualnim izvorima Irana može se nazvati intelektualnom kritikom. Principi ove vrste kritike proizlaze iz ideja istaknutih iranskih mislilaca i intelektualaca.

Ciljevi i istraživačka pitanja ovog rada

Cilj ovoga rada je izdvojiti i oblikovati temeljne principe umjetničke kritike na osnovu stavova Dželaluddina Rumija. Ovaj rad je pokušaj da se sačini specifična kritika na temelju stavova i mišljenja iranskih mislilaca.

Rad daje odgovore na sljedeća pitanja:

1. Kako Dželaluddin Rumi vidi fazu umjetnikove inspiracije i kreiranja umjetničkog djela?
2. Kako *Mesnevi* predstavlja odnos umjetnika i umjetničkog djela?

Prethodna istraživanja

U svom djelu *Mudrost, umjetnost i ljepota u islamu* Shahram Pazouki bavi se odnosom umjetnosti i tesavvufa. Jedan dio tog rada posvećuje Rumiju i njegovim stavovima koji se odnose na to pitanje. Bawandian u radu pod

naslovom "Uloga mašte u umjetničkom procesu stvaranja djela" kaže: "Sve ono što se pojavljuje u svijetu ljepote (materijalni svijet) predstavlja značenjsku formu svijeta tajni koju treba protumačiti" (str. 82). Nasrollah Hekmat u djelu *Metafizika mašte u Šabestarijevoj knjizi "Golšane raz"* analizira intelektualne pojmove, maštu i njihov odnos s umjetnošću. Hasan Balkhari u knjizi *Mudrost, umjetnost i ljepota* govori o umjetnosti, muzici i arhitekturi u islamskom svijetu. Kajjumi Bidhendi i Pishvai u radu "Slika i ponad slike: Uvod u učenje o lijepom slikarskih tehnika u *Mesneviji*", pozivajući se na Rumijevu priču "Rasprava između Kineza i Bizantinaca", kaže da Rumi ovdje ne govori općenito o slikarstvu i slikama, nego da ih koristi kao alegoriju. Rastgoo u radu "Drugačije gledanje; istraživanje veze između umjetnosti i tesavvufa" ukazuje na brojne veze između umjetnosti i tesavvufa. Prema njegovom mišljenju, jedna od zajedničkih karakteristika među spomenutima jest bježanje od rutinizacije i monotonije.

Kao rezultat dosadašnjih istraživanja na ovom planu, možemo reći da se do sada na ovaj način niko nije ozbiljnije bavio umjetničkim djelom i umjetnošću. Ovaj rad je vrijedan pažnje posebno zbog toga što istražuje mogućnosti uspostavljanja kritike umjetnosti koja se temelji na stavovima i mišljenjima iranskih mislilaca.

Teorijska razmatranja

Kako je već kazano, općenito uzevši, kritika umjetnosti ili teorijska razmatranja na ovom polju uglavnom se fokusiraju na umjetnost, umjetnika ili konzumenta umjetnosti. Upravo zbog toga kritiku i njezine različite ogranke moguće je podijeliti prema njezinu fokusu, to jest na kritiku koja se fokusira na umjetničko djelo, zatim na onu koja se fokusira na umjetnika i konačno na kritiku koja fokus bavljenja usmjerava na konzumenta umjetnosti odnosno onoga kome se umjetnost obraća. Svi ovi dijelovi su povezani i međusobno komuniciraju. Brett (2014) smatra da je kritika neka vrsta diskursa o umjetničkom djelu. Veza između ova tri dijela je sljedeća:

Vrste kritike sukladno njezinu pristupu: Kritika umjetnosti

Kritika umjetnosti s fokusom na umjetnika

Kritika se fokusira na samog umjetnika ili autora, na njegov život i na njegov individualni karakter. Kritičar želi posredstvom autora pristupiti samom umjetničkom djelu. Društveni život, utjecaj društva na umjetnika, njegovo obrazovanje, spol, duhovna i psihička stanja predstavljaju osnovu za oblikovanje kritike umjetničkog djela. Veoma je važno kojoj klasi pripada umjetnik i ko su njegovi uzori. Umjetnik se posmatra kao tvorac, izumitelj, mislilac i genij. Za kritičara je najvažnija umjetnikova kreacijska moć. Konačno značenje djela nalazi se kod umjetnika. Kritičar umjetnosti nastoji ustanoviti intencije koje umjetnika vode.

Kritika umjetnosti s fokusom na umjetničko djelo

Kod ove vrste kritike umjetničko djelo se promatra i analizira neovisno o umjetniku. Psihička i duhovna stanja umjetnika su nevažna. Društveni kontekst se ne uzima u obzir. Kritičar umjetnosti djelo razmatra sa stanovišta forme i strukture. Najvažnija je vanjska forma djela. Ova vrsta kritike poznata je i kao tehnička ili strukturna kritika. Veoma je važna tehnika koja je primijenjena tokom stvaranja umjetničkog djela. Kompozicija, forma, boja, harmonija, balans, sklad i tome slično predstavljaju instrumente takve kritike.

Kritika umjetnosti s fokusom na konzumenta umjetnosti

Kod ove vrste kritike čitanje umjetničkog djela ili teksta veoma je značajno. Proklamirana je smrt autora odnosno umjetnika. Ključ kritike je čitalac odnosno konzument umjetnosti. Važan je način na koji on percipira djelo. Različiti čitaoci različito percipiraju jedno te isto djelo, a to proizlazi iz razlike ljudskih iskustava i razumijevanja. Nema jednog ili konačnog značenja. Značenja je onoliko koliko je čitalaca nekog djela. Važan je način na koji čitalac doživljava djelo. Tumačenja i razumijevanja umjetničkog djela

imaju poseban značaj. Umjetničko djelo tokom vremena se uvijek iznova re/kreira i iznova čita i konstantno se rađa i nastaje.

Ovaj rad se bavi kritikom umjetničkog djela s fokusom na autora ili umjetnika, odnosno bavi se autorom i tvorcom *Mesnevi*. Mark Jimenez (2011) u djelu *Šta je estetika?* tvrdi da je stvaranje umjetničkog djela ustvari objektivizacija stvaralačke sposobnosti umjetnika. Ebrahimi Dinani (2006) smatra da stvaranje umjetničkog djela predstavlja uklanjanje razdaljine između ideje i subjekta i da je to svojevrсно јединство između umjetnika, svijesti i svijeta oko njega. Prema njegovom mišljenju, umjetnici koriste različita sredstva kako bi stvorili umjetničko djelo. "Ima li umjetnik kontrolu nad umjetničkim djelom?" Naizgled, umjetnik kontrolira umjetničko djelo kao što pjesnik popravlja svoje pjesme i mijenja određene riječi (Davari Ardakani, 1982:48). Jasno je da ovdje kritičari umjetnosti i komentatori razmatraju komunikaciju između djela i umjetnika. Pažnja je usmjerena prema tvorcu umjetničkog djela. U obzir se uzimaju različita duhovna i psihička stanja autora. Akcent se stavlja na umjetničke postupke samog kreatora djela. Tvorac umjetničkog djela pristupa stvaranju svoga djela s određenim ciljem. On ima neke ciljeve i namjere koje slijedi dok stvara svoje djelo. Ovo umnogome podsjeća na stavove klasičnih hermeneutičara. Klasična hermeneutika je poznata i kao romantičarska hermeneutika. Schleiermacher je utemeljitelj ove vrste hermeneutike. On smatra da svako djelo ima jedno јединствено značenje. Originalno značenje djela se nalazi kod autora, a kritičar/čitalac je dužan da otkrije to značenje. Naravno, neki kažu da Schleiermacher nije mislio samo na namjere autora, nego je vjerovao da postoji konačno i kategorično značenje teksta. Dilthey je također vjerovao da postoji jedno i konačno značenje teksta. On smatra da postoji razlika između konačnog značenja teksta i autorove namjere. Umjetnikova namjera predstavlja ishodište iz kojeg nastaje umjetničko djelo. Među estetičarima, Iser smatra da autor/umjetnik u nekoj mjeri utječe na percepciju djela kod čitaoca. Thomas S. Eliot također smatra da je autor kreator djela i da je njegova uloga presudna u nastajanju umjetničkog djela (Fazilet,

2017:25). U nastavku će biti prikazani stavovi onih mislilaca koji kritiku temelje na autoru ili kreatoru umjetničkog djela.

Kritika s fokusom na umjetnika

Platon

Umjetničko djelo je proizvod umjetnikove podsvijesti u trenutku nastajanja djela. Umjetnik može iskvariti društvo, pa, prema tome, ima velik značaj (posebno na području poezije).

Aristotel

Umjetnik je kreator. Umjetnik je onaj koji vrši pročišćenje.

Plotin

Ideja lijepog se prenosi s umjetnika na djelo. Na početku imamo umjetnika, a onda umjetnik stvara umjetničko djelo.

Mulla Sadra

Bog je prvi umjetnik. Nakon Boga čovjek je umjetnik. Prema tome, umjetničko djelo se nalazi na nižem stupnju umjetnosti.

Collingwood

Umjetničko djelo je proizvod umjetnikove mašte i intuicije, koliko god da nije proizvedeno u svijetu materije.

Renesansni mislioci

Umjetnik je mislilac i sva umjetnička djela su produkt umjetnikove svijesti. Sve je u ruka-ma čovjeka.

Njemački romantičarski mislioci (Hegel, Schopenhauer, Schiller, Schlegel)

Umjetničko djelo je plod umjetnikovog genija. Sam umjetnik je instrument umjetničke inspiracije. Umjetnik je onaj koji posjeduje intuiciju i koji istovremeno oblikuje sredstva umjetnosti. Umjetnički genij je mnogo iznad umjetnikovog biološkog iskustva. Umjetnički genij nema nikakve veze sa željom ili voljom. Najvažniji je umjetnik. Umjetničko djelo je evoluirani proizvod umjetnikova duha. Umjetničko djelo predstavlja neku vrstu mišljenja.

Heidegger

Umjetničko djelo je proizvod umjetnika. Umjetnik je ishodište umjetničkog djela, a umjetničko djelo izvor umjetnosti. Nemoguće je to dvoje razdvojiti.

Tradicionalna hermeneutika (Schleimacher, Dilthey)

Umjetnik je bit. Kritika počiva na umjetniku i njegovoj namjeri. Svaki tekst ima samo jedno značenje. Cilj umjetnosti je da otkrije umjetnikovu namjeru.

Paul Ricoeur

Umjetničko djelo nadilazi svakodnevne aktivnosti umjetnika, a zadatak kritičara je da otkrije tu vrstu umjetnikovih aktivnosti.

Wolfgang Iser

Umjetnik ima posebno mjestu u predstavljanju umjetničkog djela konzumentima umjetnosti.

Ovdje su na jednom mjestu navedena mišljenja nekih istaknutih zapadnih i istočnih mislilaca o umjetniku/autoru i njegovoj vezi s umjetničkim djelom. Kako se može primijetiti, antički filozofi poput Platona, Aristotela i Plotina smatraju da je umjetničko djelo produkt mašte, emocija i unutarnjih poriva umjetnika. Renesansni mislioci i njemački romantičari također smatraju da je umjetnost proizvod umjetnikova umjetničkog genija. Prema njihovu mišljenju, umjetnik je genij, a umjetničko djelo umjetnikov usavršeni produkt. Mulla Sadra, jedan od najistaknutijih muslimanskih filozofa safavidskog perioda, smatra da umjetnik poput Boga posjeduje sposobnost kreiranja i stvaranja djela. Općenito uzevši, filozofi, mislioci i kritičari koji svoju kritiku umjetnosti zasnivaju na autoru odnosno umjetniku umjetnika vide kao kreatora i tvorca umjetničkog djela te smatraju da umjetničko djelo u potpunosti o njemu ovisi. Zimran (2014) piše da kritičar obraća pažnju na estetsku dimenziju djela i na način prenošenja poruke. Kritičar će predstavljanjem okruženja u kojem je djelo nastalo bolje pomoći čitaocu da razumije samo djelo. Kritičar će smještanjem umjetničkog djela u historijski i društveni kontekst na najbolji način čitaocu prikazati ideale kojima je umjetnik težio

(Carroll, 2015:11). Carroll također smatra da je nemoguće razdvojiti umjetnika od umjetničkog djela. Zadatak kritičara je da čitaocu pokaže šta je bio umjetnikov cilj kad je stvarao to djelo. Neki iranski istraživači se bave pitanjem odnosa između umjetničkog djela i umjetnika u djelima klasičnih iranskih autora i muslimanskih mistika.

Glavna rasprava

Umjetnik je tvorac umjetničkog djela. On nastoji svoje misli i ideje uobličiti na najbolji mogući način i dati im najbolju formu i sadržaj.

Povezanost između umjetničkog djela i umjetnika

Umjetničko djelo ne može postojati bez umjetnika. Ne bude li umjetnika, neće biti ni umjetničkog djela. Umjetnik je kreator i tvorac umjetničkog djela i potpuno ga kontrolira.

*Šta slika o slikaru može misliti inače
kad joj je slikar podario mišljenje i svijest.*

(Mevlana, 2008:3035/1)

Umjetničko djelo ne može biti u sukobu s umjetnikom jer ga je upravo umjetnik stvorio i doveo u postojanje. On mu je dao formu i pretvorio ga u novo biće. Prema tome, umjetničko djelo je proizvod umjetnikova uma i njegovih ruku.

*Ako nam nešto oduzmeš, ko je taj koji će nam vratiti?
Zar se slikaru slika može suprotstaviti?
Slika je u odnosu na slikara i pero
nemoćna i zatvorena poput djeteta u stomaku.*

(Mevlana, 1/609-610).

Mevlana smatra da je sve ono što je vezano za umjetničko djelo određeno i uvjetovano djelovanjem umjetnika. Umjetnik je onaj koji određuje hoće li neko umjetničko djelo ili slika biti u formi čovjeka ili u formi nekog diva. Umjetnik je taj koji naslikanom liku daje nasmijano ili tužno lice.

Kako smo već naveli, filozofi poput Platona, Aristotela, Plotina, renesansnih mislilaca, njemačkih romantičara, klasičnih hermeneutičara kakvi su Schleimacher i Dilthey, zatim Ricoeur, Heidegger i Collingwood smatraju da je slikar onaj koji stvara sliku, odnosno da umjetnik stvara

umjetničko djelo, te da bez umjetnika umjetničko djelo ne može postojati. Velik broj istaknutih mislilaca i filozofa ukazuje na važnost umjetnika u nastajanju umjetničkog djela. Pojam umjetničkog genija je pojam koji su renesansni mislioci i romantičari često koristili. Filozofi kakvi su Hegel, Schopenhauer, Heidegger i Nietzsche pridaju veoma velik značaj ulozi i značaju umjetnika u nastajanju umjetničkog djela. Njemački romantičarski mislioci poput klasičnih hermeneutičara također podržavaju slično mišljenje. Dilthey i Schleimacher smatraju da umjetnikova namjera predstavlja najvažniji element umjetničkog djela. Prije njih su Platon, Aristotel i Plotin tvrdili da je umjetničko djelo produkt umjetničke inspiracije umjetnika.

Način na koji umjetnik stvara umjetničko djelo

Filozofi Istoka, a posebno iranski mislioci, vjeruju da umjetnik svoje umjetničko djelo prima posredstvom srca te da ga nakon toga uz pomoć određenih materijala i elemenata dovodi u svijet postojanja. Ovu ideju najbolje ilustrira Mevlanina poznata priča o raspravi između kineskih i bizantijskih slikara. Ova priča je na razne načine prenošena i interpretirana od drugih filozofa i mislilaca.

U priči "Svađa između kineskih i bizantijskih slikara u vezi sa slikarstvom" Mevlana kaže:

*Kinezi su rekli: mi smo bolji slikari
Bizantinci su rekli: mi smo veličanstveniji.
Reče sultan: hoću da vas provjerim
da vidim ko je od vas bolji.*

*Kinezi su od vladara tražili stotine boja
pa je plemeniti vladar otvorio riznice.
Rimljani su rekli: ne treba slika niti boja
za ovaj posao treba ukloniti brđu i mrlje.
Zatvoriše vrata i počеше polirati
poput neba čisti i jednostavni postaše.*

.....

*Kada Kinezi završiše posao
radosno počеше udarati u bubnjeve.
Dođe kralj i vidje tamo slike
općarase njegov um i njegovu svijest.
Nakon toga ode kod Bizantinaca
podigoše zavjese visoko.
Odras one slike i njihovog djela
odrazi se na ispoliranom zidu.*

*Sve što je vidio tamo ovdje je bilo bolje
opčaralo je njegove zjenice oka.
Oče, Rimljani su one sufije
kojima ne treba ponavljanje, knjiga i znanje.*
(Mevlana, 2008:1/3266-3480)

Ovi stihovi predstavljaju dijelove Mevlanine priče o raspravi ili prepirci Kineza i Bizantinaca o tome ko bolje slika. Između ove dvije grupe održano je natjecanje u slikanju. Natjecanje je posmatrao vladar, a učesnici su trebali na zidu naslikati neku sliku. Zidovi su bili okrenuti jedan prema drugom. Mevlana priču tumači na alegorijski način. S jedne strane, Kinezi koriste stotine boja da bi naslikali sliku na zidu, a s druge strane, Bizantinci poliraju i čiste zid. Mevlana tvrdi da su Bizantinci poliranjem zida sami postali čisti i jednostavni poput neba.

Mevlana Bizantinca poredi sa sufijama koji odbacuju ponavljanje, memoriranje i čitanje knjiga. Prema njegovu mišljenju, za stvaranje dobrog i lijepog umjetničkog djela treba odbaciti ponavljanje, učenje iz knjiga i na neki način zanemariti sve što znamo o umjetnosti. Mevlana smatra da onoga trenutka kad umjetnik očisti i ispolira svoja prsa i srce, na njegovu srcu će se reflektirati beskonačne i bezbrojne slike iz svijeta tajni.

Proces nastajanja dobrog umjetničkog djela, prema Mevlani, teče na sljedeći način:

1. Umjetnik mora posjedovati sljedeće karakteristike: ne smije kopirati i podražavati druge, ne smije svoje znanje i vještine temeljiti na knjigama i treba u potpunosti zanemariti sebe kao umjetnika.
2. Nakon toga u svijesti ili u prostoru duhovnog srca umjetnika pojavit će se inspiracija i ona će se manifestirati kao neka vrsta mentalne slike ili koncepta.
3. Da bi se to desilo, potrebno je da umjetnik pročisti i ispolira svoje srce i svoju svijest.

Kreativan i inventivan umjetnik ne smije biti neko ko oponaša druge ili ponavlja ono što su drugi uradili ili čak on sam, ne smije svoju umjetnost i znanje temeljiti na knjigama ili drugim sredstvima učenja i ne smije se ponašati kao tipični akademski, profesionalni umjetnik. Tek u tom slučaju će moći dobiti određene inspiracije i ideje.

*Pa budi poput željeza,
iako crna i tamna tijela,
poliraj, poliraj i poliraj sebe.
Kako bi ti srce postalo ogledalo puno slika
i u njemu na sve strane svakojake ljepote.*
(Mevlana, 4/2461-2470).

Onoliko koliko uspijemo ispolirati i očistiti svoje srce toliko će se na njemu reflektirati tajni i slika iz nevidljivoga svijeta. Na srcu onoga koji to srce više čisti i popravlja reflektirat će se više slika.

Ovi stihovi podsjećaju na Platona. Platon smatra da prava zbilja počiva u svijetu ideja te da se original, prava forma svake stvari i fenomena iz ovog svijeta, nalazi u svijetu ideja. Umjetnik podražava i prenosi zbilje iz svijeta ideja u ovaj fizički odnosno materijalni svijet.

Faza proizvodnje i uloga učitelja u poučavanju umjetnosti

Mevlana Dželaluddin Rumi i ostali muslimanski mislioci i mistici stalno ponavljaju da u umjetnosti ne smije biti oponašanja, podražavanja, ponavljanja i da se ne treba oslanjati na knjige i znanje iz knjiga te da je oponašanje nešto veoma loše. Oni smatraju da se umjetnik ne smije oslanjati na stečeno znanje, već da se mora posvetiti svome duhovnome srcu kako bi njegovo srce postalo izvor inspiracija i refleksija tajni iz nevidljivog svijeta. Nameće se pitanje šta je onda uloga kreativnosti? Kako umjetnik stvara i koja je uloga učitelja u procesu stvaranja umjetnosti?

*Ko god se bavi nekim zanatom bez učitelja
postaje predmet poruge cijele čaršije.*
(Mevlana, 2008: 3/590)

Prema Mevlaninom mišljenju, ko god se želi baviti nekim poslom ili zanatom mora imati učitelja kako bi od njega naučio pravila, tehnike i principe tog zanata.

*Kako je moguće ovaj posao ili zanat
na ispravan način obavljati
bez pomoći učitelja, oče?!
Najprezreniji posao na ovome svijetu
nije moguće obavljati bez uputa učitelja.*
(Mevlana, 2/1053-54)

Nema tog posla ili zanata koji je moguće naučiti bez učitelja ili neke osobe. U svemu je potrebna pomoć i uputa od nekog stručnjaka.

*Pogledaj, ovaj naš razum:
nijedan zanat ne može naučiti bez pomoći učitelja.
Mada je u spletkarenju nenadmašan,
nijedan posao bez učitelja se ne savlada.*

(Mevlana, 3/1298-9)

Mevlana potcrtava i napominje da nije moguće naučiti nijedan posao, zanat ili tehniku bez učenja kod nekog učitelja ili stručnjaka. U islamskoj kulturi učitelji imaju posebno mjesto i značaj. Ako se vratimo natrag i podsjetimo se da je Mevlana rekao da umjetnik treba polirati i čistiti svoje srce te da se ne smije oslanjati na ponavljanje, oponašanje, znanje iz knjiga i na svoju umjetnost, odnosno da ne treba ići u školu, onda se nameće pitanje šta je smisao ovih stihova i šta Mevlana želi kazati.

Već smo ranije kazali da u nastajanju umjetničkog djela postoje dvije faze: faza primanja i faza proizvodnje. Faza primanja podrazumijeva posjedovanje određenih talenata i sposobnosti, a faza proizvodnje zahtijeva učenje kod nekog učitelja i stručnjaka kako bi se naučile potrebne tehnike, vještine i principi određene umjetnosti. Muzičar dok ne nauči pravila i zakonitosti sviranja muzičkog instrumenta, koliko god da je kreativan i nadahnut, neće uspjeti svoju inspiraciju pretvoriti u muzičku kompoziciju. Slikar će uspješno slikati na platnu tek onda kad nauči neka pravila vezana za slikarsko platno, boje i slikarske tehnike. Sve što neki kaligraf više ide kod učitelja i više vježba, bit će bolji i vještiji u svojoj umjetnosti. Prema tome, onaj koji želi biti umjetnik mora ići kod učitelja. Učenje i vježbanje kod učitelja, posebno u fazi proizvodnje i izrade umjetničkog djela, nužno su i neophodni.

Kreativnost umjetnika

Nameće se pitanje treba li umjetnik, nakon učenja kod učitelja, na kraju postati kao on? Umjetnik ne treba da bude imitator. On mora biti kreativan i inventivan. On, poput Univerzalnog Tvorca, treba da bude kreativan i ne smije se ponavljati. Ponavljanje i oponašanje je nešto što je veoma pokuđeno. Umjetnik mora imati

originalne ideje i biti maštovit. Drugim riječima, mora biti originalan i neponovljiv. U priči "Oživljavanje kostiju dovom Isaa, a.s." Mevlana kaže:

*Zato što je slika oponašanja na tvome srcu brana,
idi i plačem uništi tu branu sa srca.
Oponašanje je nesreća za svako dobro djelo,
čak da je veliko kao planina, ne vrijedi ni koliko slamka.
Narikača oponaša govor drugih,
ali ta pokvarena osoba je vođena zaradom.
Između istraživača i oponašatelja velika je razlika,
prvi je poput Davuda a drugi poput njegova eha.*

(Mevlana: 2008: 2/483-6)

Oponašanje je poput brane na srcu koja onemogućava kreativnost i inovativnost. Ova brana se uklanja plačem i oplakivanjem svoga stanja. Oponašanje sprečava da dobrota i ljepota prodru u ljudsko srce. Na osnovu ovih Mevlaninih stihova i stihova iz priče o raspravi između Kineza i Bizantinaca zaključujemo da imitatorska umjetnost nije umjetnost ili da nema neku veliku umjetničku vrijednost. Imitatorska umjetnost podrazumijeva da jedan umjetnik svjesno oponaša i kopira nekog drugog umjetnika. U svakom slučaju kreativnost, originalnost i inventnost daju posebnu vrijednost i značaj nekom umjetniku i njegovoj umjetnosti. Imitator ili oponašatelj nikad ne može dostići stepen majstora, već je on stalno u fazi učenja.

Tačno je da umjetnik treba učiti kod drugih i da treba vježbati prema učiteljevim obrascima, ali to ne znači da treba da bude potpuno identičan svome učitelju. Učitelj je imao svoj stil i na osnovu toga je izgradio svoju umjetnost. Onaj koji želi naučiti neku umjetnost mora tehnike učiti kod drugih, a zatim razvijati vlastiti stil. On mora biti originalan i kreativan. U ovoj fazi oponašanje nije dobro. Ako postane oponašatelj i ne bude kreativan, za njega ne možemo reći da je umjetnik.

Umjetnik i faze primanja i produciranja

Ukratko rečeno, na osnovu prethodno citiranih stihova iz *Mesnevi* možemo zaključiti da u umjetnosti postoje dvije faze. U prvoj fazi ili fazi primanja odnosno interioriziranja umjetnik treba očistiti svoje srce kako bi se na njemu reflektirale određene ideje i slike, a u drugoj fazi

ili fazi produciranja i eksteriorizacije potrebno je tehnike naučiti od učitelja. Na kraju, umjetnik mora biti originalan i kreativan da bi stvarao umjetnička djela.

Zaključak

Umjetničko djelo prvenstveno dolazi od umjetnika i njemu pripada. Umjetnik je taj koji kreira umjetničko djelo. Ako nema umjetnika, neće biti ni umjetničkog djela. Umjetničko djelo nema snage da se suprotstavi umjetniku i u odnosu na njega je bezvrijedno. Kad god to želi, umjetnik može uništiti umjetničko djelo. Umjetnik je taj koji slika tužne ili vesele likove. Da bi stvorio umjetničko djelo, umjetnik mora dobiti inspiraciju i nadahnuće. U prvoj fazi interiorizacije odnosno primanja inspiracije i konceptualnih slika umjetnik treba svoje srce očistiti i ispolirati poput ogledala da bi se na njemu

reflektirale slike i ideje. On sebe mora očistiti od prljavština kako bi mogao primati inspiraciju u vidu slika. U ovoj fazi umjetnik treba svoje jastvo potisnuti i ne treba se oslanjati na kopiranje, ponavljanje, znanje iz knjiga i na škole. U fazi stvaranja i nastajanja umjetničkog djela umjetnik mora učiti tehnike, vještine i principe umjetnosti kojom se bavi. Naprimjer, jedan kaligraf mora dugo vremena ići kod učitelja i kod njega vježbati kako bi naučio pravila kaligrfske umjetnosti. Nijedan zanat se ne može naučiti bez učitelja. U svim vještinama i tehnikama uloga učitelja je nezamjenjiva i neosporna. Tačno je da umjetnik mora učiti kod nekog stručnjaka određene vještine i da kod njega treba vježbati, ali bez kreativnosti i inventivnosti on ne može biti umjetnik. Umjetnik mora biti kreativan, inventivan i mora razviti vlastiti stil kako bi stvarao originalna umjetnička djela.

Literatura

- Izvori na perzijskom jeziku*
- Ebrahimi Dinani, Gholam Hossein (2006). *Porsesh az basti ya basti az porsesh*, Tehran, Moasesse pazuheši hekmat wa felsefe Iran.
- Bavandian, Alireza (2010). "Naqshe khiyal dar farayande afrineshe honari", *Majalle andisbehaye novine tarbiyati*, proljeće, vol. 6, br. 1, str. 63-94.
- Brett, Terry (2014). *Naqde honar, shenakhte honare mo'aser*, Kamran Gobraei, Tehran, Nashre Nika.
- Balkhari, Hassan (2007). *Hekmat, honar wa zibai*, chape dovvom, Tehran, Nashre farhange eslami.
- Pazouki, Shahram (2013). *Hekmat, honar wa zibai dar eslam*, chape dowwom, Tehran, Farhangestane honar.
- Hekmat, Nasrollah (2010). *Metafizike khiyal dar Golshane raz Shabestari*, chape dowwom, Tehran, Farhangestane honar.
- Davari Ardakani, Reza (1982). "Honare rahmani wa honare sheytani, har do dar doureye ma wugud darad", *Falsafeye honar*, zima, br. 1, str. 46-65.
- Rastgoo, Seyed Mohammad (2005). "Joure diger didan: Pazhuheshi dar peywande erfān wa honar", *Motalate erfani*, br. 2.
- Jimenez, Mark (2011). "Zibashenasi chist?", *Nashre Mahi*, Tehran.
- Zimran, Mohammad (2014). *Mabaniye falsafeye naqd wa nazar dar honar*, Teheran, Naqshe Jahan.
- Fazilat, Mahmoud (2017), *Usul wa tabaqebandi naqde adabi*, chape dowwom, Tehran, Zavvar.
- Kajjumi Bidhendi, Mehrdad wa Pishwai, Hamidreza (2003). "Naqsh wa faratar az naqsh, daramadi bar Gemalshenasi sanaate naqashi dar Masnaviye ma'navi", *Majjaleye Kimiyaye honar*, zima, br. 9, str. 7-18.
- Carroll, Noel (2015). *Darbareye naqd: Gozari bar falsafeye naqd*, Saleh Tabatabai, chape sewwom, Tehran, Nashre Ney.
- Jalaluddin Mohammad Balkhi (2008). *Masnavi Manavi*, Reynold Nicholson, Bediuzeman Foruzanfar, Tehran, Nashre Negah.
- Izvori na engleskom jeziku*
- Balkhari, Hassan (2007). *Wisdom, Art and Beauty*, second edition, Tehran, Islamic Culture Publishing Office.
- Bavandian, Alireza (2010). "The role of imagination in the process of artistic creation", *Journal of New Educational Thoughts*, Spring, The sixth period, br. 1, str. 63-94.
- Brett, Terry (2014). *Art Criticism, Understanding contemporary art*, Kamran Ghobraei, Tehran, Nika Publishing.
- Carroll, Noel (2015). *About Criticism: A Transition to the Philosophy of criticism*, Saleh Tabatabai, thidr edition, Tehran, Ney publication.
- Davari Ardakani, Reza (1982). "The Art of Mercy and Art of Evil both exit in our period", *Pholosophy of Art*, Winter, br. 1, str. 46-65.

- Ebrahimi Dinani, Gholam Hossein (2006) *Question of Existence or Existence Question*, Tehran, Iran Research Institute of Wisdom and Philosophy.
- Fazilat, Mahmoud (2017). *Principles and Classification of Literary Criticism*, second edition, Tehran, Zavvar.
- Hekmat, Nasrollah (2010). *Metaphysics of imagination in Golshan Raz Shabestari*, second edition, Tehran, Art Academy.
- Jimenez, Mark (2011). *What is aesthetics?*, Mohammad Reza Abolghasemi, Tehran, Fish Publishing.
- Pazouki, Shahram (2013). *Wisdom, Art and Beauty in Islam*, third edition, Tehran, Art Academy.
- Rastgoo, Seyed Mohammad (2005). "Another way to see: A Research on the Connection between mysticism and art", *Mystical studies*, Issue 2.
- Rumi Jalaluddin Mohammad Balkhi (2008). *Mathnawi Ma'navi*, By Reynold Nicholson, With the introduction of Badi' al-Zaman Forouzanfar, Tehran, Negah Publication.
- Zimran, Mohammad (2014). *Philosophical foundations of criticism and opinion in art*, Teheran, Naqshe Jahan.

Abstract

Principles of Criticism with Focus on Author in *Mathnawi* by Rumi

Zjawad Agayani Kashtali, Habibollah Sadiqi,
Mahdi Purrazaiyan and Alireza Fuladi

Western authors have, mostly, dealt with topics related to the area of art criticism, philosophy of art and art aesthetics. However, in some classical Iranian pieces it is possible to find texts that deal with artworks, artists and art consumers. One such piece is *Mathnawi* by Jalaluddin Rumi. Verses that concern topics such as piece of art and art are sporadically found in *Mathnawi*. The objective of this paper is to analyse verses from *Mathnawi* that in some way deal with the issue of criticism of art. Methodology of qualitative analysis of text has been used in this paper. Verses that are related to art and artist are selected in the first phase and then those verses have been decoded and analysed. Data has been collected through libraries and analysed with the help of lexicon. The subject of this research are verses from *Mathnawi* by Jalaludin Rumi that have been systemized and critically elaborated. The results of this work show that author, as someone who produces a text, is very important. The author, during creation of a piece of art, communicates with a text in both internal and external level. In the first phase of receiving the inspiration, the author prepares his mind and heart in order to comprehend artistic pictures, and in the second phase he has to be introduced to the substance and specific goals of art. The artist has to be creative and innovative, hence genuine and should not copy others.

Keywords: Criticism of art, intellectual criticism of art, an artist, *Mathnawi*